

פרשת יתרו
"כתר תורה"

הרב עדין שטיינזליץ (חיי עולם – פרשת יתרו)

עצת יתרו

להיות למשה רבנו זמן לשום דבר – קשה אפילו להכין איך הוא מצא זמן להגיד שלום לחותנו, כמו שהוא עשה בתחילת הפרשה. כמוכך שגם מבחינת העם מצב כזה הוא בלתי נסבל; אפשר לתאר איזה תור של אנשים היה לפני משה, וכמה זמן כל אחד צריך היה לחכות. איך אם כן יכול היה משה רבנו לנהל את הדברים באופן כזה?

מי יתן כל עם ה' נביאים

נראה שמה שמניע את משה לא היו שיקולים מעשיים, אלא שיקול שנבע מהשקפה שונה מהותית על הדברים. המקרה הזה מבטא נקודה עקרונית אצל משה. משה ויתרן אינם חלוקים בשאלה המעשית: אינו שיטה יעילה יותר – אלא, האם בכלל יש מקום, באיזשהו אופן, לבנות מערכת של היררכיה בעם ישראל. משמעות הצעתו של יתרו היא בעצם בנייתה של מערכת דרגות בתוך עם ישראל – כל אחד ילך לשאול את הממונה עליו, ומעל ממונה זה יש ממונה אחר וכך הלאה, וכך נוצר מצב בו יש גדולים יותר וקטנים יותר. ואילו משה רבנו לא מעוניין במבנה כזה – לא מצד נטייתו האישית ולא מצד עצם העניין.

את הנקודה הזאת אנו רואים גם במקרים נוספים כגון במעמד הר סיני, כאשר בני ישראל אומרים למשה (שמות כ, טו): "דבר אתה עמנו ונשמעה ואל ידבר עמנו אֱלֹהִים פֶּן נמות". בספר דברים הסיפור מתואר ביתר הרחבה, ושם רואים, שהבקשה הזו איננה עניין פשוט בכלל עבור משה רבנו. כדי להשלים עם הרעיון הזה, הוא היה צריך לקבל אישור מהקב"ה שאכן "היטיבו כל אשר דברו" (דברים ה, כד). בשביל משה כל יהודי נמצא ושייך למעלה הגבוהה ביותר, ואליה הוא צריך לשאוף. כמו שמשה רצה שכל אחד מישראל יקבל תורה ישירות מפי הגבורה, באותה שלמות שבו הוא בעצמו מקבל אותה. משה רבנו מגיב בצורה דומה כאשר יהושע רץ ומספר לו שאלדר ומידד מתנבאים במחנה. משה משיב לו: "מי יתן כל עם ה' נביאים" (במדבר יא, כט). הוא מגיב באופן הזה לא מתוך נימוס או ענווה, אלא משום שזוהי הדרך שבה הוא רואה את הדברים. כשם שאלדר ומידד התנבאו, משה בעצם היה רוצה שיהיו ששים ריבוא נביאים כאלה. הרצון הזה אינו רק רצונו הפרטי של משה, התורה עצמה מתארת כך את עם ישראל – "רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד, ו). העניין של עם שכולו "חכם ונבון", הוא עקרוני בתוך עם ישראל; כמעט בכל חברה ותרבות נשמרת חלוקה כיתתית בין המלומדים

עם תום החגיגות לכבוד בואו של יתרו חוזר משה רבנו לעבודה סדירה, ויושב לשפוט את העם. בא אליו יתרו ונותן לו עצה: אי אפשר להמשיך לנהל את העם בצורה הזו, כשכולם באים אליו בלבד; צריך לבנות מערכת משפט מסודרת.

העובדה שהיה צריך את יתרו שיבוא ויתן את העצה הזאת, היא תמוהה. לפעמים יכול להיווצר הרושם שאבותינו היו בדוים שיושבים במדבר, שלא ידעו דבר ממנהל ומשפט. אולם בני ישראל לא באו מהמדבר – הם באו אחרי שנים רבות במצרים, שהייתה מדינה מסודרת, עם הרבה מאוד בירוקרטיה, ושלטון בעל מאות שנות ניסיון בהנהלת מדינה. כששבת אפריקאי יוצר מדינה, קורה שאנשים לא יודעים שום דבר על מינהל או על מערכת משפט, ואפילו כאשר הוקמה מדינת ישראל, היו רק מעטים בכנסת הראשונה שהיה להם ניסיון פרלמנטרי. אבל משה הרי גדל אצל פרעה – הוא הסתובב בחצר של מלך מצרים במשך כל שנות ילדותו, ידע איך מנהלים מדינה, והדברים לא היו חדשים בשבילו, אז למה כאשר הוא נעשה מנהיג ישראל הוא יצר מצב בו מוכרח להיות בלגן? מדוע הוא חיכה עד שיבוא יתרו ויתן לו את העצה, את החידוש הגדול כביכול, שצריך לבנות מבנה מסודר של מערכת משפטית?

גם מהצד המעשי לא ברור איך חשב משה לנהל את העם. הוא הרי צריך היה להנהיג עם שלם ולהרדיף מיליוני אנשים בחייהם הפרטיים. מבלי לדבר על בעיות מיוחדות שעוללות לעלות, מציאות החיים כשלעצמה מחייבת שלכך וכך אנשים יש בעיות איך לסדר, איך לארגן, איך לעשות דברים – וכדרך שבה משה הנהיג את העם, לכל הדברים הללו הייתה רק כתובת אחת. אפילו אם נניח שלבני ישראל במדבר לא היה מה להתקוטט על אוכל, שהרי כל אחד היה מקבל את מנת המן שלו, עדיין אין ספק שהיו קטטות רבות. גם בימינו שכנים יודעים היטב איך להתקוטט, גם ללא סיבות מיוחדות. מעבר לכל זה, משה היה גם הרב. אפילו אם נוריד את כל הקטטות, את כל הסכסוכים, ואפילו את כל דיני הממונות – עדיין היה בלתי אפשרי עבורו לענות על כל השאלות ההלכתיות. לכל אחד כמעט יש משהו לשאול: אם הסיר הוא בשרי או פרווה, אם דין מסוים הוא ככה או באופן אחר; וזה שיושב לענות לשאלות אלו, יכול לשבת יומם ולילה, וזה לא יספיק. מספרים שכשבייתו של הרב באחת הקהילות הקטנות התחתנה, היא ביקשה שיוסיפו בכתובה תנאי שבעלה לא יהיה רב. למה? כי בבית אביה, מהבוקר עד אמצע הלילה – תמיד היו אנשים, והיא לא רצתה להמשיך לחיות כך. כשיש שישים רבוא אנשים, אפילו אם הם רק צריכים לבוא ולשאול שאלה מפעם לפעם, זה מצטבר לסכום עצום של שאלות. אפילו אם עונים לשאלות אלו כמו שעונים אדמו"רים של חסידים: 'כן' או 'לא', כשמכפילים את העניין בכמה אלפים, זה הופך להיות לבלתי אפשרי. תיאורטית, לא יכול היה

אמונה בנשמה

הרעיון לעשות מדרגות בתוך עם ישראל הוא כל כך לא פשוט למשה, עד שהוא מוכן לשאת לא רק את הסבל האישי שלו – "נבל תבול", אלא גם את הקריסה הבלתי נמנעת של המערכת. כפי שרואים, המציאות עצמה לא נותנת למערכת משפט והנהגה כזו להתקיים, ומשה רכנו מנסה למשוך את זה כמה זמן שרק אפשר, רק בגלל שזה עיקרון עבירו.

מה שקורה בפועל בהנהגה ובמשפט של עם ישראל הוא מה שיתרו מציע. יתרו חושב באופן הרבה יותר מעשי, והוא רואה שמה שמשה מנסה לעשות הוא בלתי אפשרי. מאחורי התפיסה שלו יש היגיון רב: איך אפשר לעשות, שתהיה מדינה של כולם? איך אפשר לעשות עם, שכל כולו יהיה ברמה אחת? כל הרעיון של השוויון עומד נגד השכל הישר. גם כשמעיינים ברעיון הדמוקרטי, שבנוי על רעיון השוויון, רואים שבעצם הוא מנוגד להיגיון.

הדברים הללו חשובים מפני שהעולם כיום הוא עולם בו כותבים "דמוקרטיה" בר' רבתי, ועושים חינוך לדמוקרטיה. אולם, ככל שחושבים יותר על הדמוקרטיה, רואים שכשיטה – היא דבר מופרך. אם מישהו מאמין בדמוקרטיה, זה יותר מפני נטיית הלב, ולא מצד סברת השכל. הרי הסברה וההיגיון הם נגד הרעיון של דמוקרטיה; כאשר יש לאדם כאב בטן, הוא לא הולך לשלושה אנשים שונים ושואל את דעתם או הולך לכנסת ועושה הצבעה כשכיל לדעת מה לעשות. יכולים לשבת בכנסת מאה ועשרים אנשים, ואפילו כשכולם אנשים חכמים ונבונים, אם יש כנגדם רופא אחד – סומכים עליו ולא עליהם. ההיגיון הפשוט אומר שצריך לשאול את דעתו של המבין בדבר.

הדבר הזה נכון בנוגע לשאלה רפואית של כאב בטן, וגם ביחס לשאלות גדולות הרבה יותר. הרעיון, שכל אדם פשוט יכול להכריע בשאלות סבוכות של יחסים מדיניים או שיטות כלכליות, הוא רעיון שבבסיסו הוא לא הגיוני. הרעיון שאנשים הם שווים זה לזה, הוא הפוך ממה שנראה לעין. אנשים אינם דומים זה לזה, לא בקומתם ולא במראיהם, וגם לא בחכמתם.

לנבערים, ופעמים רבות אף נעשית עניין לאידיאל. ואילו בעם ישראל השאיפה היא הפוכה; העקרון הוא שלגבי כל אחד קיימת השאיפה שיהיה חכם ונבון. השאיפה היא שכל אחד בישראל יגיע למעלה גבוהה, כמה גבוהה? כמה שרק אפשר. מבחינה זו ההבדל בין עם ישראל לחברות אחרות הוא מהותי. לא קיים גבול בו יאמרו לאדם מישראל: עד כאן מותר לך להשיג או לדעת. אפילו במעמד הר סיני, שם דיבר הקב"ה פנים בפנים עם ישראל, היו כל ישראל, בלי שום חילוקים.

העניין הזה מצוי בכל מיני מקומות ונאמר באופנים שונים. כך לדוגמא נאמר בתנא דבי אליהו (אליהו רבא, פרשה י'): "מעיד אני עלי שמים וארץ, בין איש, בין אשה, בין עבד, בין שפחה – הכל לפי מעשיו רוח הקודש שורה עליו". כל אדם, לפי מעשיו, יכול לזכות להגיע לדרגה שרוח הקודש שורה עליו.

הקו עליו עומד משה רבנו הוא העיקרון המעמיד את כל עם ישראל כשווי-ערך זה לזה. מבחינתו מערכת של הנהגה היררכית, משמעה הרס השוויון של כלל ישראל. אם, כפי הטענה שנשמעת במפתיע דווקא מפיו של קורח (במדבר טו, ג) "כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה'", אז איך אפשר לעשות חלוקה לדרגות שונות בתוך העם? משה התעקש לשפוט את העם לברו, מפני שהוא אמר: אם מישהו יכול לבוא אלי, למה שיבוא רק לשר החמישים או לשר האלף? כל אדם מספיק חשוב כדי ללכת ישר למשה רבנו. משה רבנו לא עושה סדר בתוך הדברים, לא מפני שהדבר לא עולה בדעתו, אלא מפני שהוא לא רוצה בכך. טענתו היא שאם יוצרים מדרגות בתוך עם ישראל, אז אמנם יהיו אנשים גדולים – אבל יהיו גם אנשים קטנים, וגם קטנים שבקטנים, וגם אותם אנשים שנמצאים במדרגה גבוהה עדיין יהיו מוגבלים לתחום מסוים. כל זה מנוגד להשקפה של "כל העדה כולם קדושים ובתוכם ה'".

Aristocracy is the form of government (*politeia*) advocated in Plato's *Republic*. This regime is ruled by a philosopher king, and thus is grounded on wisdom and reason. The aristocratic state, and the man whose nature corresponds to it, are the objects of Plato's analyses throughout much of *The Republic's* books, as opposed to the other four types of states/men, that are studied primarily in Book VIII.

The aristocratic state that Plato idealizes is composed of three caste-like parts: the ruling class, made up of the aforementioned philosophers-kings (who are otherwise identified as having souls of gold); the auxiliaries of the ruling caste, made up of soldiers (whose souls are made up of silver), and whose job in the state is to force on the majority the order established by the philosophers; and the majority of the people (souls of either bronze or iron), who in contrast to the first two classes are allowed to own property and produce goods for themselves, but are also obliged to sustain with their own activities their rulers' — who are forbidden from owning property in order to preclude that the policies they undertake be tainted by personal interests.

The aristocratic man is better represented by Plato's brand of philosopher: a man whose character and ambitions have been forged into those ideal for a just ruler through a rigorous education system designed to train intellectuals that are selfless and upright, and whose souls have been made calm and aware of the absolute Good by learning the Truth based on the Platonic Ideas. Plato envisages for this philosopher a disposition and ability that makes him the ideal governor of any state precisely because his soul knows the Idea of the Good, which is the metaphysical origin of all that is good, including happiness itself. Wealth, fame, and power are just shadows of the Good and provide only hollow and fleeting satisfaction. It is only the knowledge of the Good in itself that gives man

מאיפה בכל זאת באה הנקודה של השוויון? אצל משה רבנו
העניין של השוויון מגיע מתוך נקודה של אמונה בנשמה, שלא קשורה
לשכל ולסברה. נשמה היא דבר מופשט ורוחני, ובעיקר קדוש, ולא
יכול להיות ביחס אליה שום קנה מידה שיקבע מי למעלה ומי למטה.
ומאחר שאין לזה קנה מידה, אפשר לומר ש"כל העדה כולם קדושים".

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג הלכה א

בשלשה כתרים נכתרו ישראל, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, כתר כהונה זכה בו אהרן שנאמר
והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם, א כתר מלכות זכה בו דוד שנאמר זרעו לעולם יהיה וכסאו
כשמש נגדי, כתר תורה הרי מונח ועומד ומוכן לכל ישראל, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה קהלת
יעקב, כל מי שירצה יבא ויטול, שמא תאמר שאותם הכתרים גדולים מכתר תורה הרי הוא אומר כי מלכים
ימלוכו ורוזנים יחוקקו צדק בי שרים ישורו, הא למדת שכתר תורה גדול משניהם.

עץ יוסף (אוצר התפילות)

מה שאומרים ג' פעמים א-לוקי הלא היה סגוי בפעם אחת לומר א-לוקי אברהם יצחק ויעקב? הוא על דעת
שמצינו דאמר דוד לבנו בדה"ב כא:ט – "ואתה שלמה בני דע את א-לוקי אביך ועבדהו". והפירוש הפשוט
שאין לאדם להאמין באלוה-מצד מנהג אבותיו. כי זה מנהג האו"ה. אלא מצד חקירה ע"פ תורתנו
הקדושה שהוא א-ל הבורא יתברך ויתעלה שמו. ולכך אמר "דע את א-לוקי אביך" מצד החקירה, והוא
הודיע א-להותו בעולם. כי בימיו היו עובדים לכוכבים ומזלות. ואם היינו אומרים א-לוקי אברהם יצחק
ויעקב הייתי אומר שאברהם הוא חוקר ראשון שחקר א-להותו יתברך ויצחק ויעקב בניו סמכו על אמונת
אברהם. לכך אנו אומרים א-לוקי אצל כל אחד ואחד כדי להודיע שכל אחד מצד עצמו עמד על החקירה
ומצא שאין אחד אלא א-לוקינו. והוא חיזוק אמונתנו הקדושה (שו"ת פנים מאירות)

מגן אבות לרשב"ץ על אבות פרק ב משנה יב

התקן עצמך ללמוד תורה ואפילו היית בן החכמים דור אחר דור, אל תאמר התורה חוזרת לאכסניא שלה
ואיני צריך לחזר אחריה, וכמו שאמרו בפרק הפועלים [פה א] ובמדרש משלי [בבובר, פרק יט ד"ה טוב
רש] ובמדרש תהלים [בבובר, מזמור נט [א] ד"ה למנצח אל], מי שהוא חכם ובנו חכם ובן בנו חכם מכאן
ואילך התורה חוזרת לאכסניא שלה, שנאמר 'לא ימוש מפיו ומפי זרעך ומפי זרעך אמר י"י מעתה
ועד עולם' [ישעיהו נט כא], אל תאמר כן, שאינה ירושה הבאה מאליה אם לא תחזור אחריה, ואעפ"י
שהכתוב אומר 'והחוט המשולש לא במהרה ינתק' [קהלת ד יב], כבר אמרו במדרש קהלת [פרשה ד פסקה
ט ד"ה טובים] שלא אמר הכתוב לא לעולם ינתק אבל אמר לא במהרה ינתק, אין מתקשה עילויה,
מתפסיק.... ובאבות דרבי נתן אמרו [נו"א פרק יז מ"ג], אינה ירושה לך, שאם היתה ירושה היה משה
מורישה לזרעו עד סוף הדורות....

בית הבחירה למאירי מסכת שבת דף צז עמוד א

לעולם יזהר אדם שלא לחשוך בכשרים שכל החושך בכשרים לוקה בגופו אין לך גדול ממה רבינו ואמרו
דרך הערה משה אמר הן לא יאמינו לי אמר הקדוש ברוך הוא הם מאמינים בני מאמינים דכתיב
ויאמינו בי"י ובמשה עבדו בני מאמינים דכתיב והאמין בי"י ואתה אין סופך להאמין דכתיב יען לא
האמנתם בי וכתוב הבא נא ידך בחיקך ומ"מ כל ששב משגגתו ממהרין רפואתו דרך הערה אמרו מדה
טובה מרובה ממדת פורענות דאלו במדת פורענות כתיב ויוציאה והנה ידו מצורעת ואלו במדה טובה כתיב
ויוציאה מחיקו והנה שבה כבשרו מחיקו שבה כבשרו: